

JAARGANG 52
NUMMER 2
MAART-APRIL 2005

OOSTERSE CHRISTENEN, KERKEN EN CULTUREN

POKROF

Inhoud

- 1 **Het Kruis en het Ei**
V. van Aalst en A. Rijtma
- 4 **Het oudste christendom van Irak**
L. van Leijsen
- 6 **“Er komt een dag dat je
Mijn naam zult verloochenen”**
L. van Leijsen/D. van Roosendaal
- 9 **Boeren, burgers en popen**
Tsjechov en de Kerk D. Bruinsma
- 12 **Nieuws**
- 14 **Saidnaya en het klooster van de
H. Maagd**
Een opzienbarende Byzantijnse
bedevaartplaats in Syrië Z. Hanna
- 17 **Bulgaarse joden gered**
De Orthodoxe Kerk en de holocaust
F. Hoppenbrouwers
- 19 **Eerste Willibrord Tocht naar
Oekraïne**
D. van Roosendaal
- 21 **Liturgieagenda**

*Joodse dwangarbeiders
in 1942. Joden werden
in WO II slachtoffer van
mede-Europeanen van
christelijken en niet-
christelijken huize.
In Bulgarije ontkwamen
veel joden aan de dood
door de inzet van de
Orthodoxe Kerk. (Foto:
www.theoptimists.com)*

Van de redactie

Als deze Pokrof bij u binnenvalt is het de tijd van Pasen. Victoria van Aalst en Annette Rijtma schetsen de veelkleurige plaats van het kruis en het ei in dit hoogtepunt van het kerkelijk jaar.

Op de Vijfde Zondag van Pasen is het Zondag voor de Oosterse Kerken 2005 onder het motto 'Geloven in Irak'. Niet alleen Irak zelf, maar ook zijn christenen staan voor een ongewisse toekomst. En hoe vergaat het hen die het land moesten verlaten? Yeraz, een Armeens-apostolische christelijke vrouw uit Irak die twee jaar geleden naar Nederland vluchtte, vertelt over haar ervaringen en visies. Haar grootouders vluchtten zelf ooit, in WO I, naar Irak. Het interview is onderdeel van de digitale brochure die voor de Zondag voor de Oosterse Kerken wordt gepubliceerd op www.oecumene.nl, en waarvan in de volgende Pokrof een tweede interview met een Irakees christen wordt gepubliceerd.

Leo van Leijsen geeft een schets van de Irakese christelijke traditie die - anders dan de aanvankelijk 'allochtone' Armeens-apostolische Kerk in Irak - aan de oorsprong staat van de twee oudste kerken in het land, de Assyrisch-apostolische en de Chaldeeus-katholieke.

Na enkele actuele nieuwsberichten uit oosterse kerken gidst Zakieh Hanna, archeologe afkomstig uit Syrië, u langs de belangrijkste christelijke bedevaartplaats van haar vaderland, Onze Lieve Vrouw van Saidnaya.

Frans Hoppenbrouwers schrijft kort maar krachtig over een tragische episode van Bulgarije: de holocaust en de houding van de Orthodoxe Kerk daarin. In een interview tot slot door Daphne van Roosendaal vertelt Paul Wennekes ons over Oekraïne als een boeiend land voor de nieuwsgierige cultuurreiziger.

Wij hopen dat de nieuwsgierige cultuurreiziger die elke Pokroflezer in principe is, met interesse deze reis in vogelvlucht langs verschillende oosterse kerken en culturen mag maken.

Pokrof verschijnt vijfmaal per jaar en is een uitgave van de Katholieke Vereniging voor Oecumene Athanasius en Willibrord.

Redactie: Dolf Bruinsma, Geert van Dartel (waarnemend hoofdredacteur), Leo van Leijsen (redactiesecretaris).

Administratie en redactiesecretariaat: Katholieke Vereniging voor Oecumene, Walpoort 10, 5211 DK 's-Hertogenbosch, tel. 073-6136471, e-mail: secretariaat@oecumene.nl, internet: <http://www.oecumene.nl>.

De auteurs zijn verantwoordelijk voor de inhoud van hun bijdragen en geven niet de mening van de redactie weer. De redactie is verantwoordelijk voor titels en tussenkopjes alsook voor foto's en hun onderschriften. Voor mogelijke onjuistheden in aankondigingen van liturgievieringen en evenementen kan de redactie niet aansprakelijk worden gesteld. De redactie behoudt zich het recht voor ingezonden reacties in te korten of niet te plaatsen.

Opzeggingen dienen vóór 1 december in 's-Hertogenbosch te geschieden, anders wordt men verondersteld abonnee te blijven.

De abonnementsprijs is € 14,-, giro 5679145, t.n.v. Tijdschrift Pokrof, 's-Hertogenbosch. Voor België: 001-3309231-55, Pokrof t.n.v. Jef Devisscher, Ieperstraat 24, 02300 Turnhout, tel. 014-413927.

Lay-out en druk: Van Stiphout, Helmond.

*Roemeense en Oekraïense eieren,
eind 19e eeuw.*

Het Kruis en het Ei

Met de symbolen die de paasviering buiten de kerk, in de huiselijke kring en dorpsgemeenschap, ondersteunen, komen wij in een luchtig grensgebied tussen theologie en folklore.

Het kruis en het ei kunnen in religieuze en niet-religieuze zin geduid worden en liggen in hun betekenissen verrassend dicht bij elkaar. Over het verband tussen deze twee oeroude symbolen en onze dartele paashaas.

Het ei heeft tot de verbeelding van vele volken gesproken en figureert in vele mythen over het ontstaan van de wereld. De Egyptische god Re werd uit een ei geboren, evenals de hindoeïstische god Brahma. Een van de vele roerende scheppingsverhalen, zoals dat opgetekend is door T. Ajtmatov in zijn prachtige roman *De Bonte Hond die langs de zee loopt* willen we u niet onthouden. Hoofdfiguur van deze mythe, die stamt uit de traditie van het Siberische volk van de Nivchen, is de eend Loevre. Ware die er niet geweest, "dan zou land nu geen weerstand bieden aan water en water niet aan land". Voor het begin der tijden was er alleen maar water, uit zichzelf ontstaan, en daarboven vloog, moederziel alleen, die

gewone wilde eend die haar ei kwijt moest. Bij gebrek aan ook maar één grasspriet vlocht zij tenslotte een nest van eigen veren en deponeerde dat op de golven. Vanuit dat drijvende nest vormde zich de aarde.

Het christendom kent de vergelijking van de uit het graf verrijzende Christus met het kuiken dat uit de schaal kruipt. De lege dop is het symbool van de dood en het hele ei dat van het leven.

De grondvorm van het kruis is een verticale en een horizontale lijn die samen de verbinding tussen aarde en hemel vormen. Met zijn vier armen omvat het kruis de gehele schepping: het verwijst naar de vier windrichtingen, de vier elementen - aarde, water, vuur en lucht - en naar de

baan die de zon maakt op haar tocht rond de aarde. In al deze verwijzingen staat het kruis voor leven, zon, eeuwig voortdurende beweging en eeuwigheid.

Bekende voorchristelijke kruisvormen zijn het Egyptische ANKH-kruis, teken van leven; het zonne- of wielkruis, dat duidt op de magische gang van de zon, en daarmee op het licht, bron van alle leven, en ook de helaas nu vooral in negatieve zin bekende swastika (hakenkruis), die duidt op een eeuwig beweging rondom de eigen as.

Na Christus' kruisdood werd het kruis het christelijke symbool bij uitstek. Het herinnert ons niet alleen aan zijn onmenselijk lijden, maar ook aan zijn opstanding, de verlossing van de oerzonde en het nieuwe leven voor de mensheid, bewerkstelligd door zijn dood. 'Door zijn dood heeft Hij de dood overwonnen' zingen de oosterse christenen in de paasliturgie. Bij het sacrament van de Doop gaat de doeping samen met Christus door de dood heen, het nieuwe leven bin-

nen. Als teken hiervan ontvangt de geïnitieerde ook in onze streken nog wel het doopkruisje en/of de meestal met een kruis gedecoreerde doopkaars, die aan de paaskaars ontstoken wordt. Ook in christelijke zin symboliseert het kruis (nieuw) leven en eeuwigheid.

De kruisdood

Sterven aan het kruis moet gruwelijk geweest zijn en strekte de slachtoffers ook postuum nog tot schande. Bij de Romeinen werd kruisiging immers alleen toegepast bij ter dood veroordeelde verachtelijke slaven en criminelen. Paulus bevestigt dit in bijvoorbeeld Gal. 3,13: "Vervloekt is ieder mens die aan een paal hangt." God heeft echter 'de dwaasheid' en 'het aanstootgevende' van Christus' kruisdood omgezet in het tegengestelde, omdat uit de schande het heil voor de wereld is voortgekomen (zie o.a. 1 Kor, 1,23-25; Gal. 3,13; Fil. 2,8-11: "En als mens verschenen, heeft Hij zich vernederd en werd gehoorzaam tot in de dood... Daarom heeft God Hem hoog verheven..."). Op aards niveau deed Constantijn de Grote hetzelfde door in 337 de kruisdood te verbieden.

Men is het er niet over eens welke vorm het kruis van Christus had, een Tau-vorm, de Latijnse kruisvariant - al dan niet voorzien van een *suppedaneum* (voetsteun) en een titulus met de naam en de misdaad van de gekruisigde -, een simpele rechtopstaande paal of een gaffelkruis. In de laatste twee vormen wordt het kruis wel geassocieerd met de levensboom, die, zo luidt een van de verklaringen, zou zijn

ontstaan uit de paradijselijke boom van goed en kwaad, die uiteindelijk het hout zou leveren voor het kruis van Christus. De levensboom zien we in Nederland nog vaak boven de voordeur van vooral Saksische boerderijen. Zeker is dat het kruis van hout was. Aan hout wordt - evenals aan het ei - een geheimzinnige kiemkracht toegeschreven. Hiermee komt de betekenis van het houten kruis dicht bij die van het ei, namelijk vruchtbaarheid. Heeft de 'moderne' paastak of -boom, waarvan het uiterst groei-krachtige wilgenhout meestal de basis vormt, en die eveneens geduid kan worden als een symbool voor nieuw leven en vruchtbaarheid, iets met de boom van goed en kwaad, de levensboom en het kruishout te maken? De vroegere Centraal-Europese tra-

ditie, waarbij jongens de kuiten van hun meisjes met roedes van wilgentakken bewerkten (dit liep wel eens uit de hand!) om vruchtbaarheid te bevorderen, lijkt wel in die richting te wijzen.

Rode eieren

Aan de kleur rood worden van oudsher grote magische krachten toegeschreven en aan rode eieren nog meer. In Roemenië waren ze bekend als liefdesappels en liefde leidt, zoals bekend, tot vernieuwing van het leven. In een volkomen andere cultuur, namelijk de Chinese, zien we hoe een pas geboren mannelijk kind binnengehaald werd met rode eieren. Uit de hele wereld zijn voorbeelden bekend van rode eieren waarmee het nieuwe leven zowel in flora als in fauna begroet werd.

ICONOGRAFIE VAN EIDECORATIES

Een wilde greep in de ontelbaar vele motieven levert de volgende, zeker niet uitputtende opsomming op:

- *Christelijke motieven*: de doornenkroon; de kelk; het paaslam; het ichthusteken; het kruis; de Triniteit in de vorm van kleine driehoekjes en drie hazen (!), die elkaar in een cirkel achterna zitten en met hun oren een driehoek vormen; de Opstanding gerepresenteerd door de doornenkroon en een bloemenkrans; de tranen van de Moeder Gods gesymboliseerd door stippen (!); de vastentijd uitgedrukt door een geometrisch patroon met 40 segmenten.
- *Motieven ontleend aan het dagelijks leven*: de korenschoof, de haan en het eikenblad staan voor viriliteit; dennennaalden of -takken voor eeuwige jeugd en gezondheid; de ladder en de hark duiden op zorgvuldig beheer van de goederen en voerspoed; een visenstaart is het embleem van de dood waarmee waarschijnlijk de winter ten grave werd gedragen; ook herten duiden op voerspoed; een wielpatroon en de zonnebloem verwijzen naar de zon; een ander symbool van de zon is de spin als een variant van de swastika. Bij deze motieven moet wel aangetekend worden dat ze vaak zo gestileerd zijn dat ze nauwelijks meer overeenkomen met de figuratieve werkelijkheid.
- *Geometrische motieven*: De verticale lijn betekent leven, de horizontale dood; de dubbele lijn en de spiraal staan voor eeuwigheid, evenals de een ei omcirkelende lijn zonder begin- of eindpunt al dan niet in een borduurpatroon; de dubbele spiraal vormt de link tussen leven en dood; het legpuzzelpatroon verwijst naar de verloren weg.

Paaseieren met XB, afkorting van het Slavische 'Christos Voskrese', Christus is Opgestaan.

In oosters-christelijke landen werden de paaseieren oorspronkelijk alleen rood geverfd en in Slavische landen voorzien van de letters XB, Christus is opgestaan. Een paasfeest zonder eieren was en is ondenkbaar. Eieren, die tegenwoordig ook in andere kleuren voorhanden zijn, worden druk uitgewisseld, zowel in de kerk als op straat. De schenker zegt daarbij 'Christus is opgestaan', een formule die de ontvanger beantwoordt met: 'Hij is waarlijk opgestaan'. Ook, of misschien wel *juist* de doden worden niet vergeten: in dierbare herinnering worden mandjes met eieren bij graven gezet. Over het ontstaan van de rode paaseieren zijn tal van legenden in omloop. Een Roemeense legende vertelt ons hoe een christelijk en een heidens meisje terugkwamen van de markt met hun korven vol eieren. De laatste zei dat zij alleen in Jezus' opstanding zou geloven als de witte eieren in de mand rood werden. Deze werden natuurlijk prompt rood, waarop de meisjes van schrik flauwvielen. Twee jongens zagen dit, brachten hen bij met een plens water en kregen de

rode eieren cadeau. Nu nog gaat een jongen volgens een Roemeense traditie op paasmaandag naar het meisje van zijn keuze, besprenkelt haar met water en ontvangt van haar rode eieren. In een andere legende ging de Moeder Gods, de voorspreekster van de zondige mens bij God, met een mandje eieren naar het kruis om ze uit te delen aan de aan de voet van het kruis gezeten solda-

ten. Zij hoopte hen met haar geschenk milder te stemmen tegenover haar lijdende Zoon. De soldaten negeerden haar en haar mandje, dat onder het kruis bleef staan. Het bloed van Christus druppelde langs de kruisstam en kleurde de eieren rood. De sleutelwoorden van dit artikel: vruchtbaarheid, nieuw leven, eeuwigheid en de Opstanding, gelden zeker ook voor het ei. Vooral in de Moeder-Godscultus speelt het ei, als teken van de geboorte van Christus door zijn moeder, een belangrijke rol. En Christus' geboorte moest leiden tot zijn kruisdood, waarmee in christelijke zin ook het ei verwijst naar de Opstanding, de verlossing en het nieuwe leven.

Tot slot de paashaas

Aanvankelijk zou de paashaas een vogel zijn geweest die haar eieren zo goed verstopte voor de - vrij schimmige - Saksische godin van de dageraad of de lente, Ostara, dat deze haar in een haas veranderde die de eieren moest gaan zoeken. Dit is een van de varianten van een wijdverbreide legende over de paashaas. De haas vermeerdert zich in zo'n snel tempo dat het dier, voor de intrede van het konijn in ons werelddeel, symbool werd van de vruchtbaarheid, de lente en het nieuwe leven. Met de haas sluit zich de cirkel. In zijn symbolische betekenis is hij - of zij - onlosmakelijk verbonden met het kruis, het ei, de paastak en de wilgenroedes, en daarmee met onze paasviering in de lente als geheel.

Victoria van Aalst en Annette Rijtma

TENTOONSTELLING 'HET KRUIS EN HET EI'

Bij gelegenheid van het 25-jarig bestaan van de A.A. Brediusstichting is in het kasteel van Hernen een tentoonstelling te zien onder de titel 'Het Kruis en het Ei'. In de paastijd worden er workshops gegeven. In de kelder kunnen kinderen onder begeleiding eieren beschilderen; in de ridderzaal kunnen volwassenen onder leiding van Piet van der Heide actief kennismaken met de toepassing van de ei-temperatechniek bij het beschilderen van eieren. Op tweede paasdag wordt om 12:00 uur een koffieconcert gegeven. Voor nadere informatie:

T 0487 531387 of
E Brediusstichting@hetnet.nl.

Interieur van een klein Assyrisch-apostolisch kerkje, net over de grens in Oost-Syrië waarheen veel Assyriërs na 1933 vluchtten.

Het oudste christendom van Irak

De kerk van de zogeheten 'Oost-Syrische' traditie is autochtoon in Irak. Het is de enige kerk van vóór 300 die buiten het Romeinse Rijk ontstond. De kerk ontstond in het Perzische rijk en wordt daarom ook wel de Perzische kerk genoemd.

De bijbel spreekt van een bekeering op de Pinksterdag van 'Parthen, Meden, Elamieten en bewoners van Mesopotamië' (Hand. 2,9). Dit wijst op een mogelijke vroege kerstening van individuen uit deze contreien. Grote groepen werden pas gekerstend in het Perzische Rijk in de tweede helft van de 2e eeuw of begin 3e eeuw. Dit was mede mogelijk door de grote religieuze tolerantie onder de toenmalige Arsacidische heersers van het Rijk. Vanaf 226 veranderde dat toen onder de nieuwe heersersdynastie van de Sassanieden de godsdienst van Zoroaster staatsgodsdienst werd. Het christendom bleef daarmee in het Perzische Rijk een minderheid. Dit zou het blijven, ook toen na 640 de islam geleidelijk aan in het gebied de dominante godsdienst werd. Het christendom in Irak is nóóit een getalsmatige meerderheid geworden.

Perzische kerk

Het christendom van Irak ontwikkelde een eigen identiteit, waarin een zeer archaïsche leer over Jezus een belangrijke rol speelde. Rond 410 ontstond er, na enkele eeuwen isolement, een officiële kerkelijke gemeenschap met het christendom in het Romeinse Rijk. Maar men wilde bestuurlijk niet onder het gezag van de kerk in het Romeinse Rijk vallen. In 424 verklaart de 'Perzische Kerk' dat ze haar eigen bestuur organiseert, wel in kerkelijke gemeenschap met de kerk over de grens.

Toen vanaf 431 in het Romeinse Rijk de leer over Christus van Nestorius en diens geestverwant Theodorus van Mopsuestia werd veroordeeld, viel die leer aan de overkant van de grens in de 'Perzische Kerk' juist in vruchtbare aarde. De oude kerk van Irak kwam leerstellig in ander vaarwater dan de kerk in het

Romeinse Rijk. Naar aanleiding van de kwestie kreeg de kerk in het westen de naam 'nestoriaanse Kerk'. Ten onrechte, zegt men zelf, want de ideeën van Theodorus werden veel belangrijker. Een en ander leidde tot de verbreking van de kerkelijke gemeenschap. De hang naar zelfstandigheid had ook een politieke reden: het christelijk geworden Romeinse Rijk was de aartsvijand van het Perzische Rijk. Perzische christenen hadden al gauw de schijn tegen zich dat ze heulden met de Romeinen. (Zoals christenen in hedendaags Irak ook zouden heulen met het 'christelijke' Amerika.) Distantie ten opzichte van de christenen in het Romeinse Rijk was daarom van levensbelang.

Toen de islam kwam, werd de lijn van relatieve tolerantie ten opzichte van het christendom die aan het einde van de Sassanidische periode was ontstaan, onder de nieuwe heersers voorgezet. De christenen van wat mettertijd de 'Apostolische Kerk van het Oosten' zou gaan heten, namen zelfs een belangrijke positie in aan het hof in Seleucië-Ctesiphon.

Uitbreiding en krimp

De kerk had reeds vóór de islam centra buiten Mesopotamië, zoals op het Arabisch Schiereiland en in India. Na de komst van de islam zette de kerk zich buiten Mesopotamië aan een grootse missionering, waardoor er kerken ontstonden van Centraal-Azië tot aan China en Mongolië toe. Onder de Mongolen die het Midden-Oosten binnenvielen (vanaf ongeveer 1250) bevonden zich christenen, zodat christenen

soms gunsten genoten, terwijl de moslims zwaar onderdrukt werden. Maar rond 1295 kozen de Mongolen van het Midden-Oosten voor de islam. Het tij keerde voor de Kerk van het Oosten, van voorkeursbehandeling naar vervolging. Dit betekende de decimering van de 'Apostolische Kerk van het Oosten' in het Midden-Oosten in één eeuw tijd. Vanaf de 15e eeuw leefden men teruggetrokken in de Koerdische bergen.

Ergens in de eeuwen daarna gaat men de naam 'Assyrisch' bezigen voor de Kerk van het Oosten, zodat de naam tegenwoordig luidt 'Assyrische Apostolische Kerk van het Oosten'. De naam is relatief recent. Hij veronderstelt een identificatie tussen de oude Assyriërs van de Oudheid en de moderne Arameestalige christenen van Mesopotamië (o.a. Irak). Dit wordt niet gesteund door de wetenschap, maar speelt wel een grote rol in het zelfverstaan van deze christenen.

In de Koerdische bergen kwamen clanregels op in de Kerk. Het ambt van katholikos-patriarch, de hoogste leider van de kerk, ging vanaf de 15e eeuw over van oom op neef. Onder andere uit protest tegen dit nepotisme sloot een belangrijk deel van de kerk zich in 1552 aan bij de katholieke kerk, waardoor een geünieerde kerk ontstond, die echter in 1675 terugkeerde naar de Kerk van het Oosten. Vanaf 1830 ontstond echter opnieuw een geünieerde kerk uit de groep zich die in 1552 juist niet bij Rome had aangesloten. Deze 'Chaldeeuse katholieke Kerk' was al snel groter dan de Assyrisch-apostolische moederkerk.

Genocide en pogroms

In de Eerste Wereldoorlog leden de Assyriërs uit het huidige oostelijke Turks Koerdistan (Hakkari) onder een genocide door het zieltogende Osmaanse Rijk. Velen vluchtten naar Irak, waar al Assyrische christenen woonden. Daar ontwikkelde zich een sterk Assyrisch nationalisme. Dit mondde uiteindelijk uit in een clash met de nieuwe Irakese staat die zich juist ontwikkelde in de richting van het Arabisch nationalisme. Irakese Arabieren en Koerden hielden in 1933 pogroms onder de Assyriërs. Vele duizenden mensen werden vermoord; nog meer zwermden uit over de buurlanden Syrië en Libanon of in de westerse emigratie (VS, Australië, Nieuw-Zeeland). Aan deze emigratie zou tot op de dag van vandaag geen einde komen, als gevolg van het bewind van Saddam Hussein en de drie oorlogen onder hem (1980-1988, 1990-1991, 2003).

De Chaldeeuse-katholieke Kerk, mét haar zelfde traditie als die van de Kerk van het Oosten maar dan in sterk verwesterde vorm, heeft na de Eerste Wereldoorlog de kaart gespeeld van het Arabische nationalisme. Men arabiseerde meer dan de gelovigen van de Assyrisch-apostolische zusterkerk en voegde zich zo beter in de nieuwe Irakese politieke werkelijkheid van na de jaren '30.

Vlucht

De samenleving van Irak werd reeds onder Saddam Hussein steeds grimmiger voor christenen, vooral na 1991 toen Saddam bepaalde extreme islamitische gevoelens ging bespelen voor eigen machtsdoeleinden. De laat-

ste paar decennia zijn het niet alleen Assyrisch-apostolische christenen geweest die hun heil zochten in het buitenland, maar ook veel Chaldeeuse-katholieken. Nu zet de voortdurende strijd in Irak onder de Amerikaanse 'bezetting', waarbij terrorisme ten opzichte van ook christenen hun positie nog meer verslechtert, christenen aan tot het verlaten van het land.

In het kielzog van de Assyrische en Chaldeeuse christenen zien we ook vele andere Irakese christenen het land verlaten, zoals Armeniërs, Syrisch-orthodoxen en Syrisch-katholieken, die in de loop der eeuwen deel uit waren gaan maken van de Irakese christenheid. Samen staat men voor dezelfde problemen in het nieuwe Irak, maar ook voor die in de diaspora. Inmiddels is de emigratie in het Westen immers groter dan de christelijke presentie in Irak zelf.

Leo van Leijssen

GELOVEN IN IRAK

De Zondag voor de Oosterse Kerken op 24 april staat in het teken van 'Geloven in Irak'.

- Op www.oecumene.nl verschijnen interviews met Irakese christenen (zie p. 6-8).
- Op zondag 8 mei zendt het RKK Mediapastoraat 's ochtends een Chaldeeuse-katholieke eucharistieviering uit.
- Op donderdag 9 juni vindt in Utrecht een bijeenkomst plaats.

Meer informatie via www.oecumene.nl

“Er komt een dag dat je Mijn naam zult verloochenen”

Yeraz, een jonge meid van 26, heeft sinds twee maanden een voorlopige verblijfsvergunning. Ze wacht nu met haar ouders van in de zeventig op een woning. De familie behoorde tot de Armeens-apostolische Kerk in Irak. Tot ze een woning krijgen aangeboden ergens in het land verblijven ze in een asielzoekerscentrum (AZC). Daar wonen 300 à 350 mensen met vijf personen per caravan met slechts drie kamers.

Toen Yeraz twee jaar geleden naar Nederland kwam, vluchtte ze voor pesterijen van moslims in Irak. Los van het probleem dat een familie met de regering kan hebben, kunnen christenen als bevolkingsgroep problemen ondervinden van individuele moslims of groepen moslims.

Yeraz vertelt dat ze veertien was, slim en het enige christelijke meisje in haar klas, maar ze haalde altijd slechtere punten dan haar klasgenootjes, zelfs als haar antwoorden beter waren. De aap kwam uit de mouw toen de lerares zei dat ze niet over zou gaan als ze geen moslima zou worden. Yeraz ging naar een andere school.

Reclamecampagne islam

Ze vertelt: “In 1990 voelde Saddam dat zijn positie zwakker

werd. Daarom ging hij meer nadruk leggen op het islamitische geloof. Onder andere in televisiecampagnes.” Yeraz concludeert: “Het is de makkelijkste manier om met de hoofden van de mensen te spelen.”

Christenen kregen het vanaf die tijd steeds moeilijker. Yeraz vertelt dat moslims in Basra christenen wilden dwingen om een hoofddoek te dragen op straat. “Daar was helemaal geen wet voor, maar Saddam had de steun van de moslims nodig en trad er niet tegen op.”

Yeraz vertelt hoe ze thuis in Bagdad elke vrijdagmiddag na het vrijdaggebed van de moslims door de luidsprekers op de moskee hoorde dat een goede moslim een christen geen hand geeft. “Wij zouden hun bloed aan onze handen hebben, een verwij-

Stenen kruisen in Armenië, het ‘moederland’ van alle Armeniërs. Zij symboliseren dood én opstanding van Christus. (Foto: Leo van Leijzen)

zing naar oud zeer van een strijd tussen christenen en moslims in de begintijd van de islam.”

Verhuizen

“Steeds meer christenen trokken naar de centrale steden, Maar daar moet je geld voor hebben, want het leven in een stad is duur.” Zelf verhuisde de familie van Basra in het zuiden van Irak naar het centraal gelegen Bagdad. In Bagdad zijn ze nog zeven keer verhuisd. “Sommige moslims vinden het normaal om je in je gezicht te spugen. Het is dan een zegen om ‘s ochtends je huis uit te gaan en een christelijk gezicht te zien.” De christelijke Armeniërs zochten elkaar op in de wijken. Woonden er twee gezinnen in een straat en kwam er een huis vrij, dan werd er snel een derde gezin getipt. Het omgekeerde gebeurde ook: als te veel christelijke families een straat verlieten, vertrokken de overblijvers vaak ook. “En het was altijd examentijd als we weer eens moesten verhuizen,” roept Yeraz.

De geschiedenis van de Armeniërs in Irak is kort. Na de genocide op de Armeniërs in 1915 in het Osmaanse rijk vluchtten veel Armeense families. Ze kwamen terecht in Iran, Syrië, Libanon en Irak. Aan dat verblijf lijkt nu een einde te komen. Yeraz vertelt dat er vroeger 3.000 Armeense families in Irak woonden en dat er daar nu nog maar 500 van over zijn. “Mensen vluchten naar Syrië. In Beiroet struikel je

over de Iraki's. Soms leven families zelfs op straat."

Kennismaking Nederland

UAF, een stichting die het vluchtelingen studiebeurzen geeft, zorgt ervoor dat Yeraz in september aan de universiteit kan beginnen. Ze wil Engelse taal- en letterkunde studeren. Er zijn echter nogal wat bureaucratistische hobbels op de weg en ergens is er een frustrerende computerstoring bij een van de organisaties die haar aan papieren moet helpen. In Irak kon ze niet studeren. Het was een van de redenen voor de vlucht naar het buitenland.

De eerste kennismaking met Nederland was niet positief. De familie kwam naar Nederland met het idee dat ze in een christelijk land terecht zouden komen. Na alle nare ervaringen van pesterijen door moslims in Irak, gaf het opnieuw stress om in het AZC tussen voor het merendeel moslims terecht te komen: "In het AZC komen we dezelfde mensen tegen die afgeven op het kruis."

Die bespotten een zangeres als Madonna, die met een kruis om haar nek loopt, maar nauwelijks kleren aan heeft. Yeraz stoort zich er ook aan: "Mijn lichaam is van Christus. Als iemand mijn lichaam bespot, bespot hij Christus." Daarom houdt ze het bedekt. Kleding die te weinig verhuult, krijgt geen goedkeuring.

Een tweede schok was het post-christelijke karakter van Nederland. In het Midden-Oosten is er bijna niemand die zegt dat hij niet in God gelooft. Yeraz kan er niet over uit dat zoveel mensen

hier zeggen dat ze 'niks' zijn. "Laatst zei iemand tegen me 'Ik geloof in mezelf.' Toen vroeg ik: 'heb jij dit alles, de hele wereld, dan gemaakt?'" Ze wanhoopt lachend aan de Nederlanders, die het zelfs zo bont maken dat ze, zelfs als je gezegd hebt dat je christen bent, nog steeds denken dat je 'niks' gelooft.

In Irak

Yeraz was actief in de Armeens-apostolische Kerk in Bagdad. Ze zat in de bijbelgroep van de priester. "We leerden uit de bijbel en we leerden een christelijk leven leiden door vanuit de kerk op bezoek te gaan bij arme mensen en ze te helpen. Als we hoorden van een meisje dat verliefd was geworden op een moslim, probeerden we haar daar vanaf te brengen." Yeraz vertelt dat moslim jongens in Irak soms een mooi praatje hadden: "Ze zeggen dan dat ze ook in Jezus geloven." De werkelijkheid van een huwelijk met een moslim jongen is volgens Yeraz vaak harder. "Het is niet moeilijk om met de hoofd van een meisje te spelen. Zeker niet als er nauwelijks christelijke jongens zijn, omdat die zijn gevlucht naar het buitenland."

De groep probeerde vooroordeelen weg te nemen over christenen. "We wilden geen aanstoot geven, maar ik ben wel open. Ik geloof in Christus. In de bijbel staat: er komt een dag dat je Mijn naam zult verloochenen. Het is een aansporing om dat niet te doen. Ik geloof dat het christelijk geloof de ware manier is om tot God te komen."

De verhoudingen van christenen en moslims waren gespannen. In ieder geval vanuit de christelijke

positie, blijkt. Yeraz: "Je probeerde wel vrienden te zijn met moslims, maar met christenen toch liever." Ze vertelde nooit uit zichzelf dat ze christen was, alleen als mensen er naar vroegen. Maar mensen in Irak zien het bij Armeense christenen toch aan hun lichtere huidskleur.

Terreur

Onder Saddam kon je geen promotie maken als christen. "Ten-zij je geloofde in de ideologie van de Baath-partij. Maar als je ook maar een kleine fout maakte, dan werd je gedood." De situatie is sinds de val van Saddam alleen maar verslechterd. Een goed opgeleide Armeense christen was door een technische academie in Bagdad gevraagd om decaan te worden. Hij accepteerde. Ook nadat hij een dreigbrief had gekregen. "Voor degenen die hem benoemden maakte het niet uit dat hij christen was, maar onder het personeel lag dat anders. De dag erop kreeg hij een telefoontje dat er een bijeenkomst zou zijn in een van de collegezalen. Een aantal mannen wachtte hem daar op en vermoordden hem."

Ida, een vrouw met twee kinderen, deed schoonmaakwerk voor Amerikaanse militairen. Ze werd benaderd door terroristen om daar mee op te houden. "Maar ze had ook haar twee kinderen om voor te zorgen."

"Sinds de val van Saddam is het erger dan vroeger. Iedereen doet wat hij wil." Van de 200 Armeense families die in de jaren tachtig in Basra woonden, zijn naar verluidt nog maar 5 families over, ongeveer 50 mensen.

In een Armeense kerk in Nederland volgen jonge Armeniërs les in hun eigen taal. (Foto: Leo van Leijsen)

“Mensen hebben brieven gekregen waarin werd geschreven dat ze weg moeten gaan, omdat dat beter is voor hun dochters. Maar waar moeten ze naartoe? Stel dat je weg wilt, iedereen weet dat dat onder dwang is. Je krijgt dus geen waarde voor je huis.”

“Mensen worden gekidnapt voor de absurde losgeldsommen van \$ 250.000 tot \$ 500.000. De kidnappers denken dat alle christenen familie in het buitenland hebben met geld. Ze weten niet dat we hier soms in asielzoekerscentra zitten.” Als er niet wordt betaald, worden de mensen gedood.

Gesloten kerken

De Armeense kerken in Irak zijn dicht sinds de oorlog eindigde, vertelt Yeraz. “Er is geprobeerd de kerken op vrijdag te openen, wij vierden ‘s vrijdags de weekendviering, maar daarop volgde meteen een bomaanslag met een bomauto.” Vier mensen werden gedood in de aanslagen, zodat de kerken nu dicht blijven. Alles van waarde wat in de kerk was, werd gestolen. “Op Kerstavond is in het geheim een viering geor-

ganiseerd. Mensen moesten hun auto’s verderop in de straten parkeren en niet voor de kerk. Het was een vroege viering, om twee uur ‘s middags, terwijl de viering eigenlijk ‘s avonds om tien uur moet zijn.”

In Nederland heeft de de Armeens-apostolische Kerk twee kerkgebouwen. Yeraz zingt in het koor en wil het christelijk geloof verkondigen. Ze doet dat in haar parochie: “Armeense kinderen groeien op in een context die ‘niks’ gelooft. Ze weten niet dat er een God is, dat er profeten zijn, Jezus Christus zegt hen niets. Ze vragen zich af: waarom je zou bidden tot een God die je niet ziet.”

Toekomst voor Irak

Ze heeft moeite met de vraag naar de toekomst van Irak en de toekomst van christenen in het land. “Misschien is er toekomst als mensen onder de nieuwe regering christenen in eerste instantie weer als mensen gaan zien.” Mishandelingen van gevangenen zoals in de Abu Graib gevangenis richten echter veel kwaad aan: “Dan denken

moslims: zie je wel waar christenen toe in staat zijn!”

Het was in 1915 dat Irak, Iran en Libanon de deuren openden voor de vluchtende Armeniërs. De familie was dus nog maar recent in het land. “Ik heb de Irakese nationaliteit, maar ik kan niet zeggen dat ik een Irakese ben. Ik ben een Armeense.” Toch: “De stad waar je geboren bent en waar je bent opgegroeid, daar heb je hele bijzondere herinneringen aan.”

Leo van Leijsen

Daphne van Roosendaal

Vanwege redenen van privacy is de naam Yeraz gefingeerd.

In het Armeens betekent de naam ‘droom’.

*Dit artikel verschijnt in een digitale brochure met interviews met Irakese christenen. De Katholieke Vereniging voor Oecumene publiceert deze digitale brochure op www.oecumene.nl bij gelegenheid van de Zondag voor de Oosterse Kerken. Geen internet? Prints kunnen op verzoek per post worden toegestuurd (tegen verzendkosten). Neem daarvoor contact op met **T 073 6136471**, of **E secretariaat@oecumene.nl**.*

Boeren, burgers en popen

Tsjechov en de Kerk

Bij de meeste Russische schrijvers passen vragen over hun religieusheid, een dimensie die bij hen vaak een rol speelt. Is dat bij Tsjechov ook het geval? Hij komt er op zijn hoogst uit als een verdraagzame agnost. Nergens in zijn verhalen zien wij een appèl om iets aan te hangen of te geloven. Alleen al daarom staat hij terzijde van de religie. Zijn personages geloven wel iets, maar ze blijven personages.

In een studie van De Sherbinin, *Checkov and the Russian religious culture* (1997), worden de vrouwenpersonages van Tsjechov bekeken aan de hand van de drie Maria's van het christendom: de reine, nederige Moeder Gods, en anderzijds de meer sensuele en assertieve Maria's - die van Egypte, de berouwvolle, voor het Oosten, en die van Magdala voor het Westen.

Mensen in de kerk

In het verhaal *Typhus* ligt een jonge luitenant zwaar ziek. Als hij uit zijn verdoving ontwaakt, blijkt zijn zus inmiddels gestorven. Hij herinnert zich enkele indrukken tijdens zijn ziekte: de geluiden van de priester en de biddenden voor de iconen. En zo is het vaak bij Tsjechov: de kerk en haar diensten en feesten zijn vaak op de achtergrond, de personages doen eraan mee, dikwijls omdat het zo hoort. Ze voelen zich niet zelden verlicht en getroost en stellen zich geen moeilijke vragen. Zo zal Tsjechov zelf het hebben ervaren: hij werd gelovig opgevoed; uit zijn verha-

len blijkt een uitstekende kennis van de kerkelijke gebruiken.

Hij schreef voor een tijdschrift soms een kerstverhaal, een beetje in de sfeer van Dickens. Kerk en religie zijn bij hem geen probleem op zich. Als er diensten ter sprake komen, gaat het altijd over de mensen die erbij betrokken zijn. We zien een stoet van boeren, burgers en popen.

Gewoon en ongewoon

Soms is het niet meer dan een aangeklede anekdote. Een prior, terug uit de stad, weet zo beeldend de zondigheid te beschrijven die hij daar heeft aangetroffen, dat de volgende dag het klooster leeg is. Twee boeren zijn verplicht bij een lijk te waken, maar één van hen gaat voor vijf kopeken mee met een pelgrim, die bang is in het donker te lopen.

Als de personages de grenzen van het alledaagse overschrijden, gaat het vaak mis. Bekend is *Een zenuwtoeval*, waarin een student met twee vrienden in een steeg de bordelen afgaat en in ernstige gewetensnood komt door de toe-

stand van de gevallen vrouwen die hij daar aantreft. De mens is een evenbeeld Gods, en ziehier de praktijk van het platvloerse leven. Hij onderhoudt zijn vrienden over de morele kant van dit alles. De repliek van een van de vrienden geeft misschien een Tsjechoviaans thema weer: "Er steekt in die blik van jou meer kwaad dan hier in de hele steeg bij elkaar." Zou het kunnen dat de gewone hoerenloper meer van de werkelijkheid begrijpt dan de moralist, hoe oprecht ook? De student krijgt een zenuwtoeval, waardoor zijn leven gevaar loopt. De dokter vindt het allemaal niets bijzonders. Hij geeft hem een drankje, en de student doet weer normaal.

Bekend is ook *De zwarte monnik*. Een theoloog krijgt in een zinsbegoocheling regelmatig bezoek van een legendarische schim die hem de idealistische kant van het leven toont, en met wie hij lange gesprekken voert over de eeuwige waarheid en de toekomst van de mensheid. Dit tot bevreemding van de mensen om hem heen, voor wie hij alleen in zichzelf praat. Aan de hand van doktersadviezen keert de theoloog weer terug in het gewone leven, waarvoor hij evenmin geschikt is, en waarin hij wegwijnt. Als de dood hem komt verlossen heeft hij zijn laatste ontmoeting met de monnik en hij sterft met een gelukzalige glimlach.

In *De student* schijnen hoog en laag een zinvol verband aan te gaan. Een student, weer een theoloog, ontmoet twee ellendig levende weduwen. Hij vertelt ze het lijdensverhaal, met de verloochening door Petrus en het ver-

raad door Judas. De vrouwen reageren geschokt, en één barst in tranen uit. De troost is, dat er een verbinding is tussen heden en verleden: "(...) en het leven kwam hen verrukkelijk voor, wonderbaarlijk en vol van een diepe zin." De waarheid en de schoonheid van Gethsemane zijn tot op heden van kracht en bieden een richtsnoer voor het menselijk leven. Het is Tsjechov hier niet zo zeer te doen om de verlossingsgedachte, als wel om de kracht van het overgeleverde verhaal.

De kerk

De kerk heeft bij Tsjechov twee gezichten. Allereerst is het de plek waar gewone mensen rondscharrelen. De twee boeren die waken bij een lijk. Een niet zeer

vrome geestelijke, die vermoed en verveeld naar een biecht luistert. Iedereen heeft zijn eigen alledaagse problemen, maar de schoonheid van de diensten, de zang en de iconen doen de mensen goed. In het volkse aanmodderen schijnt toch plaats te zijn voor iets engelachtigs.

Het andere gezicht van de kerk is dat van de voorschriften en verboden. De logementhouder in het verhaal *Een moord* vindt geen enkele kerk of geestelijke goed genoeg om bij te kerken, want nergens worden de regels nauwkeurig in acht genomen. De herberg die hij beheert, is een trefpunt voor dieven en dronkaards. Hij heeft zijn eigen kapel ingericht, waar hij met zijn zus en zijn dochter de gebedsdiensten houdt, in de zuiverste orde en regelmaat - niet eens uit religiositeit, maar omdat het zo moet. Een ruzie naar aanleiding van gebruik van olie in de vastentijd heeft een moord tot gevolg. De politie onderzoekt de zaak, en de uitkomst is even afdoende als laconiek: daders zowel als getuigen verdwijnen naar Siberië.

Een rusteloze geest is het verhaal over een rondzwervende jood die zich tot de Orthodoxie heeft bekeerd. De beweegredenen van de bekeerling blijven duister. Weer: religiositeit zelf speelt niet de grootste rol, het is vooral een rusteloos gezwerf op zoek naar een gerechtvaardigde positie. En zo is het ook bij veel andere zwervers en pelgrims. Een zinsnede aan het eind "(...) dat hun leven evenmin behoefte had aan enigerlei rechtvaardiging als welk ander leven ook", lijkt me een kernthema bij Tsjechov. Het leven in zijn alledaagsheid is op

zich al voldoende en hoeft niet extra te worden gerechtvaardigd.

De Bisschop

De Bisschop is in dit verband een vaak genoemd verhaal. We lezen over de laatste levensdagen van de hoofdpersoon, in de week vóór Pasen. Bijna lijfelijk maken we zijn vermoenissen mee, met name tijdens de urenlange plechtigheden, die hem ook het meeste ontroeren. Een warme plek hebben bij de hoge geestelijke, die is opgegroeid in een priesterfamilie, de jeugdherinneringen, het leven in het gezin, het vieren van de feestdagen. Maar door zijn opklimmen in de hiërarchie zijn de familiebanden minder geworden. Zijn oude moeder, die hem in die dagen met een kleinkind komt opzoeken, spreekt alleen nog maar onderdanig tegen hem en durft tijdens de gesprekken niet eens te gaan zitten. Eigenlijk is er niemand die normaal met hem kan praten - iedereen moet iets van hem -, behalve een mopperende oude monnik die elf bisschoppen heeft overleefd, en zelf niet meer weet waarom hij in het klooster trad. En het ergste zijn de papieren, de administratie, de kerkelijke rompslomp. Voor hij sterft is hij weer even het kleine Paultje van vroeger. En al spoedig bestaat hij alleen nog maar in de herinnering van zijn moeder. Als ze vertelt dat ze een zoon had die bisschop was, wordt ze eigenlijk niet geloofd.

Het was Alexander Schmemann die zich kennelijk in dit verhaal herkende. In zijn boeken klaagt hij over de zwaarte van zijn ambt, de rompslomp van de kerkblaadjes, van het werk in de liturgische commissie van de

Synode, en meer dingen die hem het zicht ontnemen op waar het om gaat, en die hem een gevoel geven van zinloosheid. Hij noemt het werk van Tsjechov meerdere malen, en vraagt zich af hoe de eerste christenen leefden. Maar de bisschop die weer een kind wordt, wijst hij af. Christendom betekent dat je de lasten niet ontvlucht, maar er een spirituele betekenis aan geeft.

Ongelovige gelovige

Tsjechov blijft een schrijver waar iedereen van houdt. De levensbeschrijvingen benaderen vaak het hagiografische. Hij is steeds weer die hoogstaande mens, geduldig, vriendelijk, filantropisch, mensen genezend. Dit vroeg op den duur om een anti-verhaal. Rayfield in zijn *Anton Checkov, A Life* (Londen, 1997) probeert hem te ontmaskeren als een mensen- en vrouwenhater, die in het geniep tal van affaires had, maar de bewijzen zijn niet overtuigend. Zelf heb ik de indruk dat bij Tsjechov de kunst voor alles ging, en dat je in de dagelijkse omgang bij hem op een zekere koelte kon stuiten. Ik las hem pas toen ik in de twintig was, en herinner me de schok door iets wat ik tot dan toe nog niet had gelezen, en wat moeilijk te omschrijven is: de directheid waarmee hij stemmingen en emoties beschreef, de lankmoedigheid bij het getob van de medemens, het doet allemaal weldadig aan. Hij was zelf de 'ongelovige gelovige', maar begreep bij mensen de behoefte aan een leidende idee.

Volgens hem kon de religie daarin voorzien.

Dolf Bruinsma

NIEUWE NEDERLANDSE VERTALINGEN

De verhalen van Tsjechov verschijnen bij Van Oorschot in een nieuw vertaling. In de boekwinkels ligt een lezenswaardige folder met een levensbeschrijving van Tsjechov, een gesprek met de vertalers en allerlei boeiende opmerkingen over het vertaalwerk. Het eerste deel is inmiddels uit en met lof ontvangen. Het is niet zo dat het werk van Timmer, de oude vertaling, nog eens dunnetjes wordt overgedaan.

De nieuwe vertalers hebben minder woorden nodig. Je ziet het al in het eerste verhaal uit het oude deel. De titel *De wraakneming* wordt *De wraak*; "eerst luisterde hij even en toen begon hij (...) te bonken" wordt: "Hij luisterde en sloeg (...)", "Het was beslist noodzakelijk dat hij..." wordt "Hij moest beslist...", et cetera. Het is niet moeilijk passages te vinden die zo met een vierde of zelfs een derde zijn bekort. De vertaling is minder wijdlopieg en staat zo dicht bij de Russische tekst.

Wat zouden ze, interessant voor ons, met de kerkelijke termen doen? In het eerste deel heb ik het nog niet kunnen nagaan. We kunnen Timmer natuurlijk niet van blunders betichten, maar de latinismen zijn aanwijsbaar. D'atsjok is bij hem "koster" (correct), maar op een andere plek "kapelaan". De priesters dragen nog al eens een "mis" of een "vroegmis" (utrenja=ochtenddienst) op. De prosfory zijn hier "hosties". Een obraz is een icoon (correct), maar elders een "heiligenbeeld", waar ik me iets anders bij voorstel. Ook zie ik ergens een "kruisbeeld" (kruisiging). Bij de beschrijvingen van ochtenden avonddiensten is het een schuiven met termen. Het is natuurlijk in de eerste plaats het vertaalprobleem van de begripelijkheid.

VERKIEZINGEN

Bij de verkiezingen in Irak zijn zes christenen gekozen in het Iraakse parlement op een totaal van 275 zetels. Ze maken deel uit van verschillende politieke fracties. Eén zetel is voor de enige christelijke partij die het parlement haalde, de Assyrische christelijke 'Rafidain-lijst'. De overige christenen zijn te vinden in seculiere partijen. Vijf christenen zijn gekozen in het Koerdische parlement, de volksvertegenwoordiging in het verregaand autonome noorden van Irak.

De Chaldeeuwse-katholieke aartsbisschop van Kirkuk in Irak, Louis Sako, zei dat hij hoopt dat de eerste voorzichtige stappen naar democratie de grote groep naar het buitenland gevluchte christenen zal aanmoedigen terug te keren naar Irak. De Chaldeeuwse priester mgr. Philip Najim, vertegenwoordiger in Europa van de Chaldeeuwse patriarch en woonachtig in Rome, liet zich voorafgaand aan de verkiezingen minder positief uit. Volgens hem leven er nu zo'n 40.000 Chaldeeuwse christenen in ballingschap in Syrië en een vergelijkbaar aantal in Jordanië: "Ik ben ervan overtuigd dat de exodus van Iraakse christenen zal aanhouden. Het is duidelijk dat de christelijke gemeenschap in Irak gedis-

crimineerd wordt. Daarom zullen mensen blijven wegtrekken uit het land." (*Zenit/RKNieuws.net/Nieuwsbrief Kerknet Vlaanderen, zie p. 4-8*)

HINDERPAAL HERENIGING

Het verzoek van de Russisch-orthodoxe patriarch Aleksej II aan de nieuwe Palestijnse leider Mahmoud Abbas om het gezag van de Russisch-orthodoxe Kerk over twee cultusplaatsen in Palestijns gebied, zorgt voor wrevel bij de Russisch-orthodoxe Kerk in het Buitenland. Die is traditioneel sterk aanwezig in het Heilig Land, maar ziet haar positie nu bedreigd door het verzoek van de patriarch. In 1997 en 2000 droeg de Palestijnse leider Yasser Arafat het orthodoxe klooster in Hebron en een gastenverblijf in Jericho over aan de Russisch-orthodoxe Kerk in het Buitenland. Maandag vroeg patriarch Aleksej II aan Mahmoud Abbas dat hij het gezag over die plaatsen teruggeeft aan het patriarchaat. Dat is slecht gevallen bij de Russisch-orthodoxe Kerk in het Buitenland. Na eerdere optimistische berichten over toenadering tussen de kerken, lijkt een hereniging voorlopig terug bij af. Sinds 2004 zijn er weer gesprekken tussen

het patriarchaat van Moskou en de Russisch-orthodoxe Kerk in het Buitenland. De breuk tussen beide kerken dateert uit de jaren twintig, de tijd van de communistische overheersing in Rusland.

(*Nieuwsbrief Kerknet Vlaanderen*)

GRIEKSE CRISIS

Leiders van de Orthodoxe Kerk van Griekenland zijn op 19 en 20 februari in crisisberaad bijeengekomen nadat begin februari een schandaal uitbrak rond omkoping en corruptie. Hooggeplaatste Grieks-orthodoxe kerkleiders zouden daarbij betrokken zijn. Een priester is geschorst wegens verduistering en een andere is gearresteerd op verdenking van illegale handel in antiek. De opbrengst van de verkoop ervan zou hij gebruikt hebben om macht te verwerven en rechtszaken te beïnvloeden.

Er waren ook beschuldigingen van onpassend seksueel gedrag van Grieks-orthodoxe geestelijken. Veel Grieken zit vooral de beschuldiging dwars dat de keuze van de aartsbisschop van Athene op slinkse manier beïnvloed zou zijn. Aartsbisschop Christodoulos - overigens een graag geziene kerkleider - noemde die beschuldiging onzin. Niet eerder werd de

Grieks-orthodoxe Kerk met een schandaal van deze omvang geconfronteerd. .

(*Nieuwsbrief Kerknet Vlaanderen/Trouw*)

ARRESTATIES CHRISTENEN

Eritrea treedt steeds vaker op tegen christenen. In januari kwam de politie in actie tegen leden van de Rooms-katholieke Kerk. Er werden 25 mensen opgepakt die aanwezig waren bij een bruiloftsviering in Asmara. Enkele dagen later werden ze weer vrijgelaten. Het is de eerst keer dat de Eritrese overheid optrad tegen de Rooms-katholieke Kerk, die officieel wordt erkend door de overheid, samen met orthodoxen, lutheranen en moslims. Ook werden op een bruiloft 67 evangelische christenen opgepakt. Ze werden meegenomen naar een militair centrum voor 'militaire straf'. Sinds mei 2002 treedt de regering van Eritrea op tegen de onafhankelijke protestantse kerken. Kerken worden gesloten en kerkleden worden gevangengenomen op grond van de beschuldiging dat ze betrokken zijn bij een 'illegale religie'. De Nederlandse minister Van Ardenne (Ontwikkelings-samenwerking) veroorzaakt de arrestaties van christenen in Eritrea. Ze

heeft dit aan de Eritrese regering laten weten en het ontwikkelingsbudget aangepast. De VS beschouwen Eritrea als "een land van bijzondere zorg" in verband met de schending van de vrijheid van godsdienst. De Eritrese overheid ontkent dat er in het land godsdienstvervolgingen zijn. Iets minder dan de helft van de bevolking van Eritrea is christen en iets meer dan de helft moslim. De meerderheid van de christenen behoort tot de Eritrese Orthodoxe Kerk. Rooms-katholieken maken 5% van de bevolking uit en protestanten 2%. (RKNieuws.net)

CONSENSUS WERELDRAAD

Het Centraal Comité van de Wereldraad van Kerken heeft in februari bepaald dat de Wereldraad voortaan besluit bij consensus. De nieuwe methode vervangt een meer parlementaire manier van besluitvorming, waarbij het ging om een meerderheid van stemmen. Aanleiding voor de hervorming was de mening van Orthodoxe Kerken dat de westerse kerken te veel de agenda van de Wereldraad bepaalden. Doordat de Wereldraad gewend was met meerderheid van stemmen besluiten te nemen, raakte de stem van de Orthodoxe Kerken ondergesneeuwd, stelden

zij. Volgens de voorzitter van de Wereldraad, Aram I (katholikos van de Armeense Apostolische Kerk van Cilicië, zetelend in Libanon) gaat de nieuwe werkwijze verder dan de besluitvorming: "Ze staat symbool voor de wijze waarop we in de gemeenschap van kerken met elkaar om willen gaan." (PKN)

ONDERSCHIEDING ESTSE PRESIDENT

De Estse president Ruutel heeft in januari een belangrijke onderscheiding gekregen van de Russisch-orthodoxe Kerk. De Russisch-orthodoxe patriarch Aleksej van Moskou loofde daarbij de Estse president, omdat hij gezorgd had voor de erkenning van de Estse Orthodoxe Kerk onder het patriarchaat van Moskou. Die was na de val van het communisme uit de gratie geraakt, terwijl de Estse Apostolische Orthodoxe Kerk, die onder het oecumenische patriarchaat valt, wel al snel werd erkend. Aleksej II herinnerde eraan hoe de Esten zich na hun onafhankelijkheid keerden tegen alles wat met Rusland te maken had, een afkeer die soms ontspoorde in regelrechte haat. Ook was er een onderscheiding voor de oude Bulgaarse patriarch Maxim. Hij werd geloofd voor zijn persoonlijke bij-

drage in de hereniging van de Bulgaarse Orthodoxe Kerk en zijn inspanningen voor het overwinnen van de religieuze verschillen. (RKNieuws.net)

KOPTISCHE MANUSCRIPTEN ONTDEKT

In een faraograf in Gourna, nabij Luxor, 700 km ten zuiden van Cairo, zijn drie Koptische manuscripten uit de zesde eeuw ontdekt die de eerste religieuze ritens van deze christelijke gemeenschap in Egypte beschrijven. De vondst werd gedaan door een Poolse archeologische missie. Na de vondst van Nag Hammadi-teksten in 1945 gaat het om de tweede belangrijkste ontdekking van Koptische documenten. Het terugvinden van de Koptische documenten in een faraograf zou wijzen op de vervolging van de Kopten door de Romeinse overheersers. Twee manuscripten verkeren nog in goede staat. (RKNieuws.net)

ORTHODOXE-KATHOLIEKE COMMISSIE BIJEEN

Op 28 januari hebben de 27 leden van de 'Internationale Commissie voor de Theologische Dialoog tussen de Katholieke en Oosterse Orthodoxe Kerken' een ontmoeting gehad met

paus Johannes Paulus II. Die sprak daarbij zijn hoop uit op meer eenheid met de Orthodoxe Kerken en riep hen op hun inspanningen voor meer wederzijds begrip en gemeenschap voort te zetten. Kardinaal Kasper, voorzitter van de Pauselijke Raad voor de Eenheid, hoopt dat de theologische dialoog met de Orthodoxe Kerken, die de laatste vier jaar was opgeschort, in de tweede helft van 2005 wordt hervat. (Nieuwsbrief Kerknet Vlaanderen/ RKNieuws.net)

ZONDAG VAN DE ORTHODOXIE

Op zondag 20 maart vierde de Orthodoxe Kerk in België de Zondag van de Orthodoxie in een gezamenlijke viering van alle orthodoxe bisschoppen, priesters en diakens. Voorganger in Brussel was metropoliet Panteleimon van België. In Nederland werd de zondag panorthodox gevierd in de Orthodoxe Kerk van de H. Nikolaas in Rotterdam. Voorganger was Zijne Excellentie Bisschop Maximus van Evmenia (Oecumenisch Patriarchaat). De Zondag van de Orthodoxie viert de overwinning van het orthodoxe geloof op de iconoclasten en onderstreept het belang van de verering van iconen. (Nieuwsbrief Kerknet Vlaanderen)

Imposant rijst het kloostercomplex van Saidnaya op in het West-Syrische berglandschap.

Saidnaya en het klooster van de H. Maagd

Een opzienbarende Byzantijnse bedevaartsplaats in Syrië

De pelgrim of toerist die christelijk Syrië bezoekt, kan niet om het grote klooster van de Moeder Gods te Saidnaya heen. In de verte al doemt dit eeuwenoude klooster op vanuit het Syrische landschap. Het complex, met een Grieks-orthodox vrouwen- en mannenklooster, stamt uit de vroege Byzantijnse periode. Maar ook vóórchristelijke resten uit de Oudheid zijn in en om dit klooster en de stad Saidnaya te vinden.

Door de inzet van archeologen en historici werd Saidnaya 'opengelegd' voor de hedendaagse toerist, de pracht en rijkdom maken een bezoek eraan een 'must'.

Saidnaya is gelegen ten noordoosten van de Syrische hoofdstad Damascus. Het ligt op 1540 meter boven de zeespiegel en kijkt uit op het Qalamoun-gebergte. Historische studies hebben uitgewezen dat er sinds prehistorische tijden menselijke bewoning in Saidnaya was. Daarnaast kan men er nog steeds Aramese, Griekse, Romeinse en Byzantijnse oudheden vinden. Sommige van deze resten worden gevormd door Aramese ruïnes. Op grond van wetenschappelijk onderzoek, met name archeologisch onderzoek, en op grond van bepaalde schriftelijke docu-

menten, wordt het bewijs geleverd dat Saidnaya in de oude tijden Banaba werd genoemd en werd bewoond door Arameeërs. Dit was in het tijdvak dat voorafging aan de komst van de Grieken (hellenisten, 333 vC) en de Romeinen (64 vC). De dagelijkse Arabische spreektaal van de bewoners van Saidnaya heeft nog een accent dat dicht zou staan bij de Aramese tongval. Dat geldt trouwens ook voor geografische plekken met Arabische namen die van oorsprong Aramees zijn, zoals Hawya, Sharnitha en Haraba. Ook het heiligdom in het klooster van Saidnaya heeft een

Aramese naam, Shaghoura.

'Grot der Afgoden'

Onder de oude ruïnes liggen de Ras Alamoud-sarcofaag, de tempel van de god Danaba, het heiligdom van de christelijke heilige Mar Saba, de grot van Mar Yuhanna en vele andere, ruime grotten.

De 'Grot der Afgoden', zoals die letterlijk vertaald in het Arabisch wordt genoemd, is een soort Griekse begraafplaats. Ze is uitgehold in de rots en bevat 26 graven. Aan de ingang van de grot zijn reliëfs en ander beeldhouwwerk te zien en ook de deurlijst staat nog op zijn plaats. De standbeelden en de inscripties bovenop de deuropening zijn een weergave van de (pagane) religie van degenen die er begraven zijn. Ze tonen het tempelembleem, zoals ook de christenen iets dergelijk aanbrachten wanneer ze het kruis afbeeldden op de zerken. De Griekstalige teksten die in de rotsen zijn gegraveerd ver-

melden de namen van de daar begraven doden. Ze vermelden ook het jaar 510 van Alexander de Grote, dat wil zeggen volgens de jaartelling 'van de Grieken'. Dit is in onze jaartelling het jaar 178 nC.

Romeinse en Byzantijnse tijd

Damascus was het centrum van het Romeinse gezag in Syrië en Saindaya ressorteerde bestuurlijk onder Damascus. De Romeinse staat oefende militair haar gezag uit over het land en had er ook haar hoofdvertegenwoordigers. Daarnaast drukte vooral de Griekse cultuur een belangrijk stempel op de regio, met name op de burgerlijke regelgeving en die van het toenmalige onderwijs. Ondertussen leefden de Arameeërs, die de meerderheid van de bevolking van Syrië uitmaakten, volgens hun eigen tradities die ze hadden geërfd van de voorgaande generaties.

Het christendom deed zijn intriede in de stad Saindaya. De oude naam Danaba voor de stad bleef in gebruik tot het aanbreken van haar Gouden Eeuw, toen de Romeinse keizers het christendom omarmden (begin van het 'Byzantijnse' tijdvak) en de stad een belangrijke bisschopszetel werd. (Bisschopszetel bleef Saindaya tot ongeveer 170 jaar geleden, tot de jaren '30 van de 19e eeuw). De oude naam Danaba werd vervangen door Saindaya, onder welke naam de stad voortaan bekend zou blijven. De betekenis van de naam Saindaya wordt wel uitgelegd als 'jagen, jacht', maar betekent ook 'Onze (Lieve) Vrouw'.

OLV van Saindaya

De plaats van het patriarchale klooster van Onze Lieve Vrouw van Saindaya wordt als een van de meest heilige plaatsen in de wereld beschouwd. Het klooster werd bijna 1500 jaar geleden gebouwd, in 547 nC. Het klooster herbergt een bibliotheek die belangrijke en zeer waardevolle collecties handschriften bevat. Daarnaast is er het heiligdom van Al-Shaghoura, waar een icoon van de H. Maagd Maria hangt. De icoon zou, zo zegt de traditie, zijn geschilderd door de evangelist Lukas. Het prachtige gebouwencomplex is gesitueerd op een hoge berg en kijkt uit over de stad Saindaya beneden zich.

Al-Shaghoura, het heiligdom met de wonderbare icoon van de H. Maagd Maria.

Over de bouw van het klooster wordt verteld dat de Byzantijnse keizer Justinianus I aan het hoofd van zijn troepen stond tijdens de oorlog tegen de Perzen. Op zijn veldtocht bereikte Justinianus de Syrische woestijn en sloeg daar zijn legerkamp op. Binnen korte tijd echter eiste watergebrek een zware tol van de manschappen en de dorst werd

veel van zijn soldaten fataal. Tijdens de jacht ontwaarde de keizer eens een prachtige hinde, die hij op zijn paard achterna ging. Opgejaagd als het was, raakte het dier uitgeput en hield op een berg halt, vlak bij een bron van helder en vers water. Plotseling, zonder dat de keizer ook maar de kans had gekregen om zijn pijl en speer op de hinde te richten, veranderde het dier in een icoon van de gezegende Maagd. Vanaf de icoon werd een witte hand naar de keizer uitgestrekt en een stem klonk: "Jij gaat mij niet doden, maar je zult een kerk voor mij bouwen, hier op deze berg!" Toen verdween de schaduw van de hinde.

De keizer vertelde daarop aan zijn begeleiders wat hij had gezien en gaf bevel tot het maken van een ontwerp voor de kerk. De architecten konden het echter met elkaar niet eens worden over een geschikt ontwerp. Daarop verscheen de Maagd in een droom aan de keizer en lichtte hem in over een prachtig ontwerp. Het geloof is dat de architectuur van het heilige klooster volgens dit ontwerp is gemaakt. Het gebouw vertoont nog altijd breeduit zijn Byzantijnse glorie en schoonheid.

Het heiligdom Al-Shaghoura

De heilige kapel van Onze Lieve Vrouw is een donkere kleine kamer, die altijd wordt verlicht door waskaarsen en olielampen. Het heiligdom heeft achter een schuin dak, waar olielampen aan hangen. In de oostelijke muur zit een opening met een zilveren omlijsting, waaraan zilverwerk en verscheidene kruisen zijn

bevestigd, de giften van pelgrims. Achter de zilveren omlijsting bevindt zich de icoon van de Maagd Maria. Het is een replica van het origineel, dat wordt gerekend tot de vier iconen die door St. Lukas de Evangelist zijn geschilderd. De naam van de icoon in het Syrisch (Aramees) is 'Shaghoura', wat betekent 'de beroemde'. Er zijn in de kapel verscheidene iconen van de Maagd uit de 5e tot en met 7e eeuw.

Icoon van de Gezegende Vrouwe

Mensen vertellen veel verhalen over de Moeder Gods-icoon te Saidnaya en over zijn wonderen. Hierdoor verkreeg de icoon een belangrijke naam en faam, en aangezet door deze reputatie trokken mensen naar de Shaghoura om er leiding en zegen te ontvangen.

Deze icoon werd naar het klooster gebracht lang nadat het klooster was gebouwd. Het verhaal gaat dat een pelgrim op weg naar de heilige plaatsen door Syrië heen trok en in het klooster logeerde. De abdis vroeg hem om voor haar een kostbare en mooie icoon van de Maagd Maria te kopen in Jeruzalem. Op zijn terugreis uit de Heilige Stad nam hij deze icoon met zich mee. Onderweg kreeg hij met veel gevaren te kampen en iedere keer smeekte hij de H. Maagd om hulp. Op deze manier overleefden hij en zijn reisgenoten de gevaren. Hij wilde deze wonderbare icoon niet meer kwijt. Toen hij in het klooster van Saidnaya aankwam, verontschuldigde hij zich dan ook tegenover de abdis met het smoesje dat hij de icoon

niet had kunnen kopen. Maar toen hij de volgende morgen wilde vertrekken, mét icoon, voelde hij een onzichtbare kracht die hem het vertrek verhinderde. Na vele vruchteloze pogingen kwam hij tot de conclusie dat er geen weggemen aan was, behalve wanneer hij de icoon aan de abdis zou overhandigen. Hij bekende tegen haar dat hij had besloten de wonderbare icoon zelf te houden, die immers de reden was geweest dat hij behouden was voor een zekere dood. Vanaf die tijd bleef de icoon in het klooster en werd hij een voorwerp van verering.

Het klooster Sjeroebiem

Niet ver van Saidnaya ligt het (eveneens) Grieks-orthodoxe klooster Sjeroebiem, dat onder de auspiciën van de abdis van Saidnaya, Moeder Catherine Abi Haider, in 1982 werd gerestaureerd. De Arabische naam voor het klooster 'Sjeroebiem', cherubim in het Nederlands, is een woord van Hebreeuwse oorsprong. Het betekent cherubijnen, een soort engelen. Het Sjeroebiem-klooster ligt op de hoogste oostelijke top van het Qalamoun-gebergte, op 1910 meter boven de zeespiegel. De bezoekers konden het klooster bereiken via een met stenen geplaveide, hevig kronkelende bergweg. Deze bergweg verbindt het klooster met de hoofdweg, die naar Ma'alula en Homs leidt. Het Sjeroebiem-klooster ligt 35 km van Damascus en 7 km van Saidnaya. Het werd in de 3e eeuw nC gebouwd, vanwege de onderdrukking van de christenen door de niet-christenen. Het klooster werd verwoest in de 16e eeuw en

herbouwd tijdens het patriarchaat van Zijne Zaligheid Ignatios IV Hazim, Roem-orthodox (=Grieks-orthodox) patriarch van Antiochië en geheel het Oosten.

De beroemde kerkelijke feesten in Saidnaya

Er worden enkele belangrijke feesten in het bijzonder in Saidnaya gevierd, zoals het feest van Onze Lieve Vrouw van Saidnaya op 8 september. Elk jaar komen er pelgrims van over heel de wereld naar het klooster om dit feest te vieren. Daarnaast het feest van de H. Georgius (St. Joris of George) op 6 mei en het feest van de Transfiguratie op 6 augustus. Ook het feest van Kruisverheffing op 14 september wordt groots gevierd, naast het feest van de Heilige Aartsengelen Michaël en Gabriël op 8 november.

Saidnaya en omgeving spelen een belangrijke rol in het toerisme van Syrië vanwege de archeologische en historische bijzonderheden. Speciaal door de inzet van archeologen en historici werd Saidnaya 'opengelegd' voor de hedendaagse toerist en staat deze in bewondering bij de majesteit van de onsterfelijke architectuur van het klooster van Saidnaya.

Dr. Zakieh Hanna

Zakieh Hanna is voormalig universitair docent archeologie aan de Universiteit van Lattakia (Syrië). Ze komt uit Syrië en is lid van de Syrisch-katholieke Kerk. Jarenlang deed ze archeologisch onderzoek in haar land, onder andere in het beroemde Dura Europos, tot haar komst naar Nederland.

Bulgaarse joden gered De Orthodoxe Kerk en de holocaust

Ook zestig jaar na de bevrijding van het concentratiekamp Auschwitz blijft de herinnering aan de Holocaust pijnlijk en de omgang met het verleden moeizaam. Dit geldt ook voor de verschillende christelijke geloofsrichtingen: kerkhistorici slaan vaak een vergoelijkende toon aan, terwijl een kritische gewenst is. Immers, de kerken hebben onmiskenbaar bijgedragen tot de anti-joodse sfeer in Europa waar de Holocaust plaats vond.

Ook de Orthodoxie treft dit verwijt. Maar, ook donkere wolken hebben soms een gouden randje, zoals blijkt in het geval van de Orthodoxe Kerk in Bulgarije. Zij speelde een actieve rol bij het overleven van hun joodse medeburgers.

De redding van circa 6.000 Deense joden geniet vrij veel bekendheid en wordt alom geroemd. Terecht. Maar wat de Bulgaren voor hun joodse landgenoten presteerden was evenzeer opmerkelijk, terwijl het tot voor kort onopgemerkt bleef. Reden is het communisme, waardoor deze gebeurtenis in een groot vergeetboek terecht kwam. De hoofdrolspelers - politici en kerkleiders bijvoorbeeld - gingen naar de gevangenis, werden vermoord of verdwenen in de marges van de samenleving. De massale redding van joodse staatsburgers was echter uniek voor Europa en heel uitzonderlijk voor een land dat sinds 1941

bondgenoot was van nazi-Duitsland en werd geleid door een pro-fascistische regering. Vóór de Tweede Wereldoorlog woonden in Bulgarije 48.000 joodse burgers, erna 49.000!

Zeventien Bulgaren werden intussen geëerd met de hoogste onderscheiding van het holocaustmuseum Jad Vasjem bij Tel Aviv, onder hen twee Bulgaars-orthodoxe bisschoppen. Naast bijvoorbeeld de vice-voorzitter van het parlement Dimitar Pesjev ontvingen ook metropoliët Stefan van Sofia en metropoliët Kyril van Plovdiv de hoogste eer. Zij kregen in 2001 de 'rechtvaardige onder de volkeren'-medaille voor hun "heftige verzet

*Joden uit de Bulgaarse regio Thracië worden in 1943 op transport gesteld.
(Foto: www.theoptimists.com)*

tegen het anti-joodse beleid van de Bulgaarse regering en hun actie tegen haar deportatiepolitiek". De toekenning was postuum want Stefan overleed in 1956, Kyril in 1971.

Verzet en protest

De jodenvervolging in Bulgarije verloopt volgens een geïkt patroon: van maatschappelijk isolering naar deportatie. In 1940 en 1942 worden anti-joodse wetten goedgekeurd die moeten leiden tot uitsluiting van de joodse bevolking uit het maatschappelijke leven. Ook de dracht van de gele jodenster heeft dat doel. Protesten komen er van maatschappelijke organisaties, intellectuelen en de kerk. De ster wordt niet streng opgelegd, de fabricage ervan met succes gesaboteerd en sommige joden dragen haar als teken van trots. Veel joodse mannen verdwijnen naar werkkampen, waar het leefklimaat redelijk is.

Een jaar later gaan de deportaties van start. Treinen beginnen te rollen vanuit Bulgarije naar de dodenkampen van het Derde Rijk. Eerst aan de beurt komen de joden in die gebieden van voormalig Joegoslavië en Griekenland die na de bezetting door nazi-Duitsland in 1941 aan Bulgarije zijn afgestaan. Van de in totaal 11.000 gedeporteerden zullen er uiteindelijk slechts 12 de doodsmachine van de nazi's overleven. De Bulgaarse publieke opinie zwijgt.

Die situatie verandert radicaal, wanneer begin maart 1943 de

joden in Bulgarije zelf aan de beurt zijn voor vervoer naar het vernietigingskamp Treblinka. De deportaties vinden plaats op basis van een geheime afspraak tussen Duitsland en Bulgarije, maar wanneer die overeenkomst bekend raakt, ontstaat algemene verontwaardiging. De vice-voorzitter van het parlement Pesjev zwengelt een protest aan dat uiteindelijk tot opschorting van de deportaties leidt en de Bulgaarse koning, tsaar Boris III, tot grotere afstand van nazi-Duitsland beweegt.

Ook de orthodoxe bisschoppen komen in het geweer. De 65-jarige leider van de Bulgaars-orthodoxe Kerk, metropoliet Stefan van Sofia, heeft al eerder geprotesteerd tegen de inperking van de burgerrechten van joodse Bulgaren, maar nu voor 800 joden uit Sofia deportatie dreigt, stelt hij zijn tsaar concrete protesten in het vooruitzicht: "Als de vervolging van de joden voortgaat, zal ik de deuren van alle Bulgaarse kerken openzetten en dan zullen we zien we ze eruit weg kan jagen." Ook metropoliet Kyril van Plovdiv laat zich niet onbetuigd. In een telegram waarschuwt hij het staatshoofd. Hij zal zich op de rails werpen om het transport uit zijn stad te verhinderen. Op 10 maart, wanneer de deportaties worden opgeschort, gaat hij het goede nieuws persoonlijk melden aan de 1.500 joden van Plovdiv, die in een joodse school hun lot afwachten.

Persoonlijke moed

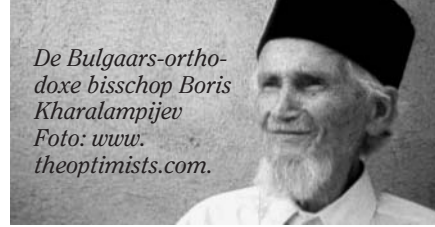
Leider van het kerkelijke verzet is metropoliet Stefan die niet graag de dingen op zijn beloop laat. Al in zijn jeugd valt hij op

door rebels en onconventioneel gedrag. Hij leidt een belastingopstand in zijn geboortedorp, gaat naar het orthodoxe seminarie in Kiev, verlaat het na vier jaar zonder wijding, wordt legerofficier en kiest tenslotte toch voor het priesterschap. Vanwege zijn verzet tegen de Bulgaarse deelname aan de Eerste Wereldoorlog - als bondgenoot van Duitsland en Oostenrijk - brengt hij de oorlogsjaren in ballingschap door in Zwitserland. Zijn tegenstanders verwijten de metropoliet dat hij een werelds man is en niet geheel zonder reden. Maar hij is tegelijkertijd een man van degelijke principes.

De metropoliet van Sofia laat zich niet intimideren en dreigementen van regeringszijde legt hij naast zich neer. Hij roept in maart 1943 een bisschoppssynode bijeen die de regering waarschuwt met nieuwtestamentische profetie: 'met de maat waarmee jullie meten, zul je gemeten worden.' Op het Alexandr Nevskiplein in het hart van Sofia preekt hij tegen de jodenvervolging. Hij roept de regering op "buitenlandse indoctrinatie, beïnvloeding en bevelen naast zich neer te leggen" en "al het beleid dat discrimineert, vervolgt en verdeelt te herroepen". De sterk pro-Duitse premier Bogdan Filov is onder de toehoorders.

Om de Bulgaarse joden te redden van de altijd dreigende deportatie biedt hij in mei aan wie dan ook te zullen dopen. De minister van Binnenlandse Zaken, Nikola Gabrovski, dreigt daarop met sluiting van alle kerken in Sofia, maar metropoliet Stefan bindt niet in. Hij meldt de minister dat "de kerk het bevel niet zal opvol-

*De Bulgaars-orthodoxe bisschop Boris Kharalampijev
Foto: www.theoptimists.com.*

gen" en verstuurt een rondzendbrief aan zijn priesters, waarin het lot van de joden in Polen wordt beschreven.

Tolerante cultuur

In het geval van metropoliet Stefan speelde het persoonlijke element een belangrijke rol bij zijn verzet tegen de jodenvervolging. Maar daarnaast was er ook nog een culturele dimensie. Het samenleven van zeer verschillende bevolkingsgroepen liet in Bulgarije een tolerante cultuur ontstaan. De Duitse ambassadeur in Sofia, Beckerle, schrijft in juni 1943 aan zijn bazen in Berlijn: "Het Bulgaarse volk mist de ideologische denkbeelden die wij hebben. Omdat ze leefden tussen Turken, joden en Armeniërs heeft het Bulgaarse volk niet de gebreken van de joden waargenomen die de bijzondere maatregelen tegen hen kunnen rechtvaardigen." Deze tolerantie strekte zich in Bulgarije ook uit tot het religieuze domein en tot niet-christenen. "Iedereen heeft recht op zijn eigen geloof", zegt de Bulgaars-orthodoxe bisschop Boris Karalampijev in de Amerikaanse documentaire film *The Optimists* (2000). Karalampijev was destijds priester en zette zich in voor de vervolgte joden. "Niemand mag het intieme, spirituele leven van een ander kwetsen. Zo denk ik er nu over, zo dacht ik er toen over en, als ik nog langer leef, zo zal ik er dan over denken."

Frans Hoppenbrouwers

*Orthodoxe monialen in Oekraïne
(Foto: Frans Hoppenbrouwers)*

Eerste Willibrord Tocht naar Oekraïne

In 2004 richtte de Vereniging Nationale Bedevaarten (VNB) een organisatie op voor pelgrimages: Willibrord Tochten. Paul Wennekes, VNB-bestuurslid, was betrokken bij de ontwikkeling van een reis in juli 2005 door Oekraïne. In het programma staan L'wiw en Kiev centraal en worden bezoeken gebracht aan de grote kerkgenootschappen in het land.

De reis is georganiseerd in samenwerking met een lokale partner, het St.Wolodymyr-Fonds (Wolodymyr=Vladimir) in L'wiw. "Een Grieks-katholieke organisatie die perfect is ingevoerd in de lokale verhoudingen," vertelt Wennekes.

Die lokale verhoudingen zijn zo simpel niet. In de Sovjet-tijd was Oekraïne een kerkprovincie van de Russisch-orthodoxe Kerk, patriarchaat Moskou. Na de revolutie in 1991 werd de kerkprovincie officieel herdoopt tot Oekraïens-orthodoxe Kerk onder het patriarchaat van Moskou. Omdat het 'Russische' patriarchaat van Moskou de controle behield, werd als reactie een Oekraïens-orthodoxe Kerk, patriarchaat van Kiev opgericht. De in opspraak geraakte en afgezette metropolietaan van Kiev, Filaret, maakte zich op slinkse wijze meester van deze kerk. De 'move' van Filaret om zichzelf hoofd te maken van de nieuwe Oekraïens-orthodoxe Kerk wekte veel weerstand binnen de

kerk, zodat een deel daarvan de Oekraïense Autocefale Kerk oprichtte.

De spanningen tussen de drie Orthodoxe kerken in de Oekraïne zijn dus van relatief recente datum. Van ouder datum zijn de spanningen tussen orthodoxen en katholieken. De Grieks-katholieke Kerk ('Grieks' vanwege de Byzantijnse liturgie die ze viert) is geünieerd met Rome. De kerk ontstond bij de Unie van Brest in 1595 in het westen van Oekraïne, dat toen deel uitmaakte van het koninkrijk Polen. Orthodoxen vinden deze geünieerden 'vles noch vis', omdat ze de Byzantijnse liturgie hebben, maar zijn aangesloten bij Rome. De Grieks-katholieke Kerk kent een geschiedenis van vervolgingen: "Het is echt een martelaarskerk", vertelt Wennekes. Bij elk nieuw gebied dat tsaristisch Rusland destijds op Oekraïne veroverde, werden de priesters en bisschoppen van de Grieks-katholieke

Kerk vermoord of verdreven. Ook tijdens de Sovjet-periode had de kerk veel te lijden. Na de annexatie van het westen van Oekraïne door de Sovjet-Unie werd na de Tweede Wereldoorlog de aldaar aanwezige Grieks-katholieke Kerk door de communisten gedwongen op te gaan in de Orthodoxe Kerk. Pas na 1991 kwam de Grieks-katholieke Kerk bovengronds.

Er zijn wisselende allianties tussen de verschillende kerken. Gaat het om nationale aangelegenheden dan neigen Oekraïense orthodoxen, patriarchaat van Kiev, en Oekraïense katholieken naar elkaar. Gaat het om religieuze zaken, dan trekken het orthodoxe patriarchaat van Moskou en dat van Kiev naar elkaar toe.

'Moederkerk'

In L'wiw hebben alle drie de Orthodoxe kerken hun eigen kathedraal en bisschoppen. Verder zijn ze geografisch verspreid over verschillende gebieden: in het oosten de Russisch geörienteerde Oekraïens-orthodoxe Kerk en in het midden en het westen de Oekraïens-orthodoxe Kerk van Filaret en de Grieks-katholieke Kerk. De Rooms-katholieke Kerk is een minderheidskerk die vooral in het westen en het midden van land te vinden is. Juist in dit westerse gebied beheren monniken van de Oekraïens-orthodoxe Kerk, patriarchaat van Moskou, het belangrijke klooster Pochajiw. Het klooster is van grote kerkelijke en cultuurhistorische waarde. Wennekes: "Elke Oekraïner kent het klooster en de verhalen van de redding door Maria bij de zoveelste inval van de Tataren." Een bezoek, zoals opge-

nomen in de reis, is een bijzondere ervaring. Wennekes: “De Orthodoxe Kerk van het patriarchaat van Moskou heeft nauwelijks gelovigen in het gebied. Het klooster is dus eigenlijk een voorpost van de kerk. De monniken stellen er ‘missionair’ hun kerk present.” Tijdens rondleidingen leggen de monniken haarfijn uit dat hun kerk de enige ware kerk is. Wennekes: “Als je er binnenkomt, zie je een grote plaat van een boom met een dikke stam. Die stam is de Orthodoxe Kerk. De eerste vertakking, nog dik, is de Rooms-katholieke Kerk. Daarna volgen allerlei kleinere takken en takjes.” Oecumene is er ‘terugkeer naar de moederkerk, die de Orthodoxe Kerk is’. “Je merkt duidelijk dat je in een conflict-haard terecht bent gekomen, waar de Orthodoxe Kerk van het patriarchaat van Moskou zich als enige ware kerk presenteert.”

Positieve en problematische ervaringen in de oecumene wisselen elkaar af. Orthodoxe studenten in L’wiw blijken daar gebruik te maken van de bibliotheek van de Grieks-katholieke theologische academie. In parochies geven Grieks-katholieke pastoors geregeld ook catechese aan Orthodoxe kindertjes. “Er is weinig verschil in theologie en de Grieks-katholieke clerus is over het algemeen beter opgeleid dan de Orthodoxe. Hun opleidingsniveau is zeer wisselend,” vertelt Wennekes. Hij heeft ook wel eens meegemaakt dat er een gesprek was met een Orthodoxe theoloog, die zijn blik op oneindig zette en begon te oren over twintig eeuwen kerkgeschiedenis vanuit een

eenzijdig perspectief. Wennekes: “Dat is dan geen ontmoeting, maar wel illustratief voor hoe sommige dingen lopen.” In de reis zijn ontmoetingen gepland met vertegenwoordigers van alle grote kerken in het land.

Armoede

De levensstandaard in Oekraïne is laag. “Veel mensen moeten van € 150 in de maand rondkomen, terwijl de primaire levensbehoeften er bijna net zo duur zijn als hier,” vertelt Wennekes. “Elke winter gaan er mensen dood van de kou. Omdat ze hun rekeningen niet meer konden betalen, vriezen ze dood op de vijftiende of twintigste verdieping van oude Sovjetflatgebouwen. Mensen die op water en brood en macaroni leven, hebben geen weerstand.” Groepen die niet meeprofiteren van de verbeteringen die her en der worden gerealiseerd: ouderen van wie de pensioenen niet meestijgen met de prijsstijgingen, grote gezinnen en werklozen, die slechts drie maanden lang een minimale werkloosheidsuitkering krijgen.

Wennekes kent verhalen van mensen die geld hebben, maar die dit liever geven aan prestige-projecten. “Er was een zakenman die € 400.000 had gegeven voor een klok voor een nieuwe Orthodoxe kathedraal waar zijn naam in werd geschreven. Hij gaf nul op rekest toen men hem vroeg om een bijdrage van € 1.000 voor een gaarkeuken. In soep kun je je naam niet schrijven.” Ondertussen vallen gezinnen uit elkaar. Moeders gaan in het buitenland werken, terwijl de werkloze vaders op de kroost passen. Soms vertrekken beide ouders

naar het buitenland en worden de kinderen opgevangen door de grootouders. Het komt voor dat de ouders apart van elkaar een nieuwe toekomst vinden in hun nieuwe land en stoppen met het sturen van geld voor hun kinderen. De grootouders kunnen dan ook niet meer voor ze te zorgen. Wennekes: “Naar schatting zijn er 10.000 sociale wezen in L’wiw op de straten.” Tijdens de reis kunnen de deelnemers’s een avond naar het sociale centrum van het Wolodymyr Fonds om daar van de medewerkers meer te horen over de sociale problemen van de stad.

Bij dit alles staat de schoonheid van het land en steden als L’wiw en Kiev als een huis. Wennekes prijst de pracht van L’wiw. De binnenstad van de stad staat op de werelderfgoedlijst van de Unesco en is ongeschonden door vele oorlogen gekomen. Dat geldt niet voor Kiev, maar ook Kiev is zeer de moeite waard. Niet in de laatste plaats vanwege het eeuwenoude Holenklooster dat door generaties monniken aan de oever van de Djnepr is uitgegraven. “De hollen in het klooster zijn vele eeuwen oud. Misschien wel zo oud als de doop van vorst Vladimir rond 1000, waarmee Oekraïne christelijk werd. Of nog ouder.” Het eigendom van het klooster is overigens een van de hete hangijzers tussen de twee elkaar bestrijdende Oekraïens-orthodoxe Kerken.

Daphne van Roosendaal

Voor een reisgids, informatie over deze reis, of een groepsreis:

T 073 6818117

E info@willibrordtochten.nl

I www.willibrordtochten.nl

Bescherming Moeder Gods

Katholieke Oosterse Liturgievieringen April-mei 2005

Amsterdam

Occohofje, Nieuwe Keizersgracht 94

Delft

Oude Delft 18

's-Gravenhage

Raamweg 42, 2596 HN

Eindhoven

Eikenburg, Aalsterweg 289

Haarlem

Janstraat 41

's-Hertogenbosch

Catharinakerk, Kruisbroederhof 4,
tel.: 073-6148508

Maastricht

Kapel Zorgcentrum Amby
Achter de Hoven 25, 6225 EK

Nijmegen (BG)

Dobbelmannweg 1a, tel. 024-3233503

Nijmegen (NBK)

Titus Brandsma-gedachteniskerk (voor-
malige Jozefkerk), Stijn Buijsstraat

Rotterdam

Christus Koningkerk, Statenplein 1,
Rotterdam - Hillegersberg

Tilburg

Klooster MSC, Bredaseweg 204,
tel. 013-4672994

Utrecht (BG)

Kapel Gezondheidscentrum Lombok,
Ingang Jan Pieterszoon Coenstraat 60

Amsterdam: (Byzantijnse Gemeenschap)
Zondag 10 april, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Delft: (BG)
Zondag 10 april, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 8 mei, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Eindhoven: (BG)
Zondag 1 mei, 11 u: Goddelijke Liturgie of
Typika.

's-Gravenhage: (BG)
Zaterdag 16 april, 9.30 u: Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 23 april, 19 u: Vesper.
Zondag 24 april, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Donderdag 5 mei, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 21 mei, 19 u: Vesper.
Zondag 22 mei, 10 u: Goddelijke Liturgie.
NB Iedere woensdag (behalve op 4 mei), 10 u:
officie (gewoonlijk Urendienst met typika).
*Zie voor Byzantijnse Gemeenschappen ook hun
Internetsite: www.pokrof.nl*

Haarlem: (BG)
Zaterdag 14 mei, 19.30: Goddelijke Liturgie of
Typika.

's-Hertogenbosch: (Johannes van
Damascusgemeenschap)
*Iedere zondag 10.15 uur Goddelijke Liturgie;
soms bij afwezigheid van een priester Metten
i.p.v. Goddelijke Liturgie.*

Bijzondere diensten:
Zondag 3 april, Tweede Zondag van Pasen,
Thomaszondag, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 10 april, Derde Zondag van Pasen,
Zondag van de Balsemdragende Vrouwen, 10.15
u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 17 april, Vierde Zondag van Pasen,
Zondag van de Lamme Man, 10.15 u:
Mettendienst.

Zondag 24 april: Vijfde Zondag van Pasen,
Zondag van de Samaritaanse Vrouw, Zondag
voor de Oosterse Kerken, 10.15 u: Goddelijke
Liturgie.
Zondag 1 mei: Zesde Zondag van Pasen, 10.15 u:
Mettendienst.

Donderdag 4 mei: Hemelvaart van Onze Heer,
10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 8 mei: Zevende Zondag van Pasen,
Gedachtenis aan de Vaders van het Eerste
Oecumenische Concilie te Nicea (325), 10.15 u:
Goddelijke Liturgie.
Zondag 15 mei, Pinksteren, 10.15 u: Goddelijke
Liturgie.

*Voor informatie over de diensten:
www.byzantijnsekapel.nl of
mevr. Myrjam Corsten, tel.: 073-6148508.*

Hilversum: (Utrechts Byzantijns Koor)
Zondag 22 mei, 10 u: Goddelijke Liturgie in
Onze Lieve Vrouwe-kerk, Koninginneweg 40.
*Voor informatie over Utrechts Byzantijns Koor:
www.utrechtsbyzantijnskoor.nl*

Maastricht: (BG)
Zondag 17 april, 10 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 15 mei, 10 u: Goddelijke Liturgie.

Nijmegen: (BG)
Zaterdag 23 april, 19 u: Goddelijke Liturgie.
Zaterdag 21 mei, 19 u: Goddelijke Liturgie.

Nijmegen: (Nijmeegs Byzantijns Koor)
Zaterdag 9 april, 19 u: Goddelijke Liturgie van
Johannes Chrysostomus.
Zaterdag 7 mei, 16 u: Vesperdienst in St.
Stevenskerk, Grote Markt.
Zaterdag 14 mei, Pinksteren, 19 u: Goddelijke
Liturgie van Johannes Chrysostomus.
*Voor informatie over Nijmeegs Byzantijns Koor:
www.cs.ru.nl/~kees/nbk/*

Roosendaal: (BG)
Zondag 29 mei, 15 u: Urendienst in Onze Lieve
Vrouwe-parochie, Kade 23.

Rotterdam: (BG)
Zondag 3 april, 11.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 1 mei, 11.15 u: Goddelijke Liturgie.

Scheveningen: (UBK)
Zondag 8 mei, 10.30 u: Goddelijke Liturgie in
kerk H. Antonius Abt, Scheveningseweg 233.

Tilburg: (Tilburgs Byzantijns Koor)
Zondag 10 april, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 22 mei, 10.15 u: Goddelijke Liturgie.
*Voor actuele informatie:
www.tilburgsbyzantijnskoor.nl*

Utrecht: (BG)
Zondag 17 april, 10.30 u: Goddelijke Liturgie.
Zondag 15 mei, 10.30 u: Goddelijke Liturgie.

POKROF

is een uitgave van:
katholieke vereniging voor
oecumene
althausius en willbroed

